

УДК: 343.131:343.01(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.22>

ПОНЯТТЯ, ПРИРОДА ТА ТИПОЛОГІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ

Сисак В.Т.,

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,**Державний університет «Київський авіаційний інститут»*

ORCID: 0009-0008-7981-0394

Сисак В.Т. Поняття, природа та типологія кримінально-правового конфлікту.

Стаття присвячена комплексному аналізу поняття, природи та типології кримінально-правового конфлікту як особливого соціально-правового явища. Обґрунтовується теза, що будь-яке кримінальне правопорушення за своєю сутністю є формою конфлікту, який виникає між правопорушником, потерпілим, суспільством і державою. Зазначається, що традиційна каральна модель кримінальної юстиції не завжди забезпечує досягнення цілей відновлення соціальної справедливості, ефективної ресоціалізації правопорушника та повного задоволення інтересів потерпілої сторони.

У роботі досліджено еволюцію наукових підходів до розуміння конфлікту, починаючи з його етимологічних, філософських, психологічних і соціологічних аспектів, та проведено розмежування між поняттями «суперечність», «соціальний конфлікт» і «правовий конфлікт». Окрему увагу приділено аналізу кримінально-правового конфлікту як різновиду правового конфлікту, що виникає у сфері суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом. Розкрито його структуру через характеристику суб'єктів, об'єкта та змісту, а також визначено специфіку інтересів кожної зі сторін.

Додатково підкреслюється, що типологізація кримінально-правових конфліктів має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки дозволяє визначити оптимальні моделі реагування держави залежно від характеру конфлікту, кола учасників, ступеня суспільної небезпеки та готовності сторін до діалогу. Використання диференційованих підходів до врегулювання таких конфліктів створює передумови для зменшення рівня рецидивної злочинності, підвищення ефективності судової системи та формування балансу між публічними й приватними інтересами у сфері кримінального права.

Акцентовано увагу на актуальності пошуку альтернативних способів вирішення кримінально-правових конфліктів у контексті гуманізації кримінальної політики та впровадження європейських стандартів правосуддя. Проаналізовано потенціал медіації, примирення сторін і відновного правосуддя як інструментів, що доповнюють традиційне судочинство та спрямовані на відновлення порушених соціальних зв'язків. Запропоновано авторське визначення кримінально-правового конфлікту та обґрунтовано доцільність застосування системного підходу до його дослідження з метою підвищення ефективності механізмів правового регулювання й зміцнення довіри до системи кримінальної юстиції.

Ключові слова: конфлікт, кримінально-правовий конфлікт, угода про визнання винуватості, медіація, альтернативне врегулювання, сучасне право.

Sysak V.T. The concept, nature, and typology of criminal law conflict.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the concept, nature, and typology of criminal law conflict as a specific socio-legal phenomenon. It substantiates the thesis that any criminal offense, by its very nature, constitutes a form of conflict arising between the offender, the victim, society, and the state. It is noted that the traditional punitive model of criminal justice does not always ensure the achievement of the goals of restoring social justice, effective resocialization of the offender, and full satisfaction of the interests of the victim.

The study examines the evolution of scholarly approaches to understanding conflict, beginning with its etymological, philosophical, psychological, and sociological dimensions, and draws a distinction between the concepts of "contradiction," "social conflict," and "legal conflict." Particular attention is paid to the analysis of criminal law conflict as a type of legal conflict that arises within the sphere of social relations protected by criminal law. Its structure is revealed through the characterization of its subjects, object, and content, and the specific interests of each party are identified.

It is further emphasized that the typologization of criminal law conflicts has not only theoretical but also practical significance, as it makes it possible to determine optimal models of state response depending on the nature of the conflict, the range of participants involved, the degree of social danger, and the parties' readiness for dialogue. The application of differentiated approaches to the resolution

of such conflicts creates prerequisites for reducing recidivism, increasing the efficiency of the judicial system, and achieving a balance between public and private interests in the field of criminal law.

The article highlights the relevance of searching for alternative methods of resolving criminal law conflicts in the context of the humanization of criminal policy and the implementation of European standards of justice. The potential of mediation, reconciliation between the parties, and restorative justice is analyzed as a set of instruments that complement traditional judicial proceedings and are aimed at restoring disrupted social ties. An author's definition of criminal law conflict is proposed, and the expediency of applying a systemic approach to its study is substantiated in order to enhance the effectiveness of legal regulation mechanisms and strengthen trust in the criminal justice system.

Key words: conflict, criminal law conflict, plea agreement, mediation, alternative dispute resolution, modern law.

Постановка проблеми. Питання вирішення конфліктів є предметом дослідження багатьох науковців з різних галузей, серед яких психологія, соціологія та юриспруденція. У кримінально-правовій сфері проблема конфліктів набуває особливого значення, адже будь-яке кримінальне правопорушення по своїй суті є конфліктом, який виникає між особою та суспільством, державою або іншою особою, яка є жертвою цього конфлікту. Традиційна модель реагування держави на кримінально-правові конфлікти базується переважно на каральних заходах, що, однак, не завжди забезпечує досягнення цілей відновлення соціальної справедливості, ресоціалізації правопорушника та задоволення потреб потерпілих.

Проблематика кримінально-правового конфлікту та пошук ефективних способів його вирішення набувають особливої актуальності в контексті сучасних процесів гуманізації кримінальної юстиції та її орієнтації на європейські стандарти. Традиційна каральна модель кримінального судочинства, сфокусована передусім на встановленні винуватості особи та призначенні покарання, нерідко виявляється недостатньою для повного відновлення порушених суспільних відносин та задоволення інтересів усіх сторін, особливо потерпілого. Вона часто не забезпечує адекватного відшкодування завданої шкоди, не сприяє ефективній ресоціалізації правопорушника та не підвищує загальний рівень довіри до системи правосуддя. У відповідь на ці виклики у правових системах багатьох країн, включаючи Україну, зростає інтерес до альтернативних способів вирішення спорів, що ґрунтуються на ідеях відновного правосуддя.

Мета. Для того, щоб дослідити еволюцію наукових підходів до поняття кримінально-правового конфлікту, варто розпочати із дослідження самої сутності, природи та типології конфлікту.

Стан наукового дослідження. Слово «конфлікт» походить від латинського *conflictus* – «зіткнення, сутичка; боротьба», яке є іменниковим утворенням від дієслова *confligere* (букв. «зіштовхуватися, битися») – складеного з префікса *con-* / *com-* («разом, з-») і кореня *fligere* / *fligo* («вдаряти, бити»). Цей латинський корінь у класичному вжитку мав значення зіткнення або боротьби, що й заклало основну семантику сучасного слова. [1]. У середньоанглійській і старофранцузькій мовах утворилися відповідні форми цього слова (середньоангл. *conflict*, старофр. *conflit*), звідки слово перейшло в індоєвропейські мови Західної Європи.

В словниках української мови дається таке тлумачення слова «конфлікт»: «зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів; серйозні розбіжності; гостра суперечка» [2]. В Енциклопедії сучасної України конфлікт трактують як зіткнення протилежних інтересів, поглядів, оцінок, цінностей; як протиріччя, яке виникає між людьми чи колективами через нерозуміння або через протилежність цілей [3].

Існують різні підходи до класифікації конфліктів. У науковій літературі, зокрема, виокремлюють внутрішньоособистісні, міжособистісні, міжгрупові конфлікти та конфлікти між особистістю і групою. За масштабом виділяють глобальні та парціальні конфлікти (наприклад, протиборство окремих працівників із керівником або суперечності між працівниками). Залежно від ставлення людини до конфлікту, розрізняють небажані (коли особистість займає захисну позицію) та необхідні (коли поведінка є більш природною й адекватною). Деякі дослідники пропонують класифікувати конфлікти за такими критеріями: за джерелом (конфлікти, що виникають унаслідок дії об'єктивних факторів соціальної ситуації або внаслідок зіткнення потреб, мотивів, поглядів, поведінки), за змістом (пов'язані з діловими питаннями чи особистими інтересами), за значущістю (важливі лише для окремих працівників або суттєві для індивідів, груп, суспільних прошарків), а також за типом розв'язання та формою прояву тощо.

З філософської точки зору конфлікт розглядається як важко вирішуване протиріччя [4, с. 183]. З психологічної точки зору – як гострий спосіб розв'язання значущих протиріч, що супроводжуються негативними емоціями та почуттями, або як хвороба спілкування [5, с. 106].

Перед тим, як перейти до аналізу поняття «кримінально-правовий конфлікт», варто дослідити, що є соціальним конфліктом. З точки зору соціології, під соціальним конфліктом варто розуміти

взаємини з потенційно можливим або реальним суб'єктом на ґрунті певних суперечливо усвідомлюваних переваг, інтересів або цінностей [6, с. 119].

Соціальний конфлікт виникає тоді, коли індивід усвідомлює несумісність власних інтересів з інтересами інших учасників суспільних відносин. Саме загострення таких протиріч і стає підґрунтям конфліктної ситуації. Водночас поняття «суперечність» і «конфлікт» не можна вважати ідентичними. Протилежності чи відмінності між сторонами лише створюють передумови для конфлікту, проте самі по собі його не породжують. Конфлікт набуває реальності лише за умов, коли зіткнення інтересів та цінностей є взаємовиключним і несумісним. У такому випадку протиріччя переходять у стадію відкритого або латентного протистояння.

Особливою формою соціального конфлікту виступає юридичний або правовий конфлікт. У науковій літературі відсутній єдиний підхід до його визначення, що зумовлює існування різних трактувань цього явища. Юридичні конфлікти можна розглядати з точки зору різних галузей права – цивільного, адміністративного, трудового, кримінального, тощо.

Так, наприклад, С. Бобровик визначає правовий конфлікт як це стан двостороннього зв'язку суб'єктів, який заснований на правовому протиріччі, що характеризується порушенням або перешкоджанням реалізації ними своїх інтересів і є причиною розвитку або кризи суспільних відносин [7, с. 29]. О. Сенік, у свою чергу, розкриває правовий конфлікт як «протистояння сторін, що спричиняє правові наслідки, у якому бодай один з елементів має правовий характер, і розв'язати яке можна за допомогою правових заходів» [8, с. 22]. Приєднуючись до думки С. Бобровика, варто підкреслити, що правовий конфлікт – це стан суперечностей або розбіжностей у використанні, тлумаченні чи застосуванні правових норм, який виникає між різними суб'єктами права, групами чи органами влади. Такі конфлікти можуть виникнути внаслідок різних тлумачень законодавства, суперечливих рішень суду, чи конфліктів інтересів між сторонами.

Кримінально-правовий конфлікт є складним суспільно-правовим феноменом, що виникає у сфері загальнонормативних кримінально-правових відносин. За своєю сутністю, це суб'єктивна форма вираження та прояву об'єктивних протиріч, що є результатом зіткнення інтересів особи, яка вчинила злочин, з інтересами потерпілого, суспільства та держави. Його унікальність полягає у специфіці виникнення та розгортання, а також у мотивації учасників, що виокремлює його з-поміж інших видів конфліктів у сфері публічних правовідносин.

Правовий зміст кримінально-правового конфлікту визначається тим, що він виникає в суспільних відносинах, які охороняються кримінальним законом. Кримінальне право виконує охоронну функцію, захищаючи права і свободи людини, власність, громадський порядок, конституційний устрій та інші суспільні блага від злочинних посягань. Кримінальний закон визначає, які суспільно небезпечні діяння є правопорушеннями, і встановлює покарання за них. Відповідно, кримінально-правовий конфлікт є правовим за своєю природою, оскільки його вирішення спрямоване на відновлення, компенсацію або захист порушених благ і реалізується за допомогою правових засобів.

Найбільш комплексним і багатостороннім вбачається підхід, який визначає кримінально-правовий конфлікт як зіткнення інтересів усіх залучених сторін. Так, у своїй дисертації В.П. Сіроткіна обґрунтовує, що кримінально-правовий конфлікт є конфліктом інтересів, що охороняються кримінальним законом і який виник між особою, яка вчинила правопорушення, державою та жертвою протиправного діяння [9]. Аналогічно, Г.О. Усатий вказує, що кримінально-правовий конфлікт обов'язково передбачає зіткнення інтересів винного та потерпілого (фізичної, юридичної особи, або навіть держави) [10].

У сучасних умовах актуалізується пошук альтернативних способів вирішення кримінально-правових конфліктів, зокрема шляхом впровадження практик медіації, примирення сторін, відновного правосуддя. Такі підходи відповідають європейським стандартам у сфері кримінальної юстиції та прав людини, сприяють гуманізації кримінальної політики та зменшенню рівня рецидивної злочинності. Особливої ваги ця проблема набуває в Україні, яка перебуває на етапі реформування правової системи, інтеграції до європейського правового простору та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Важливим чинником є також перевантаженість судової системи, недовіра суспільства до традиційних інститутів правосуддя, зростання запиту на швидке, справедливе та менш формалізоване вирішення кримінальних конфліктів.

Альтернативне вирішення спорів є комплексною системою позасудових процедур, що спрямовані на врегулювання конфліктів. Воно набуло поширення як реакція на недоліки традиційного судочинства. На сьогодні в Україні поняття медіації має чітке законодавче формулювання у Законі України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. [11] який поширюється, зокрема, на кримінальні правовідносини.

Кримінально-правовий конфлікт за своєю сутністю є правовідносинами, отже, розглядаючи його структуру, варто виходили із загальної структури правовідносин. Структура кримінально-право-

вого конфлікту є багатокомпонентною та включає низку взаємопов'язаних елементів, що забезпечують його комплексне розуміння та дослідження. До таких компонентів входять: суб'єкти, об'єкт та зміст.

1) До обов'язкових учасників кримінально-правового конфлікту належать особа, яка вчинила злочин (підозрюваний або обвинувачений), та потерпілий, яким може бути фізична особа, юридична особа або держава. Водночас конфлікт неможливо уявити без участі держави, яка через правоохоронні та судові органи виконує функцію його врегулювання та забезпечує дотримання норм кримінального законодавства. Окрім того, у складних випадках до конфлікту можуть бути залучені третя сторона, адвокати, експерти, медіатори або представники громадських організацій, що посилює його багатоплановий характер.

2) Об'єктом кримінально-правового конфлікту виступають суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом і були порушені внаслідок вчинення злочину. До них належать права та свободи людини, майнова власність, громадський порядок, державна, екологічна та інформаційна безпека. У разі особливо тяжких або резонансних злочинів об'єктом конфлікту може виступати також довіра суспільства до органів влади та ефективності правосуддя.

3) Зміст кримінально-правового конфлікту визначається зіткненням протилежних, взаємовиключних інтересів його учасників. Потерпілий прагне відновлення порушених прав та відшкодування завданої шкоди; держава - забезпечення відповідальності винного та підтримання законності; правопорушник - уникнення або мінімізація покарання. У більш широкому сенсі зміст конфлікту включає також психологічні, моральні та соціальні аспекти, які виникають у процесі взаємодії суб'єктів, і визначають динаміку та форму його вирішення.

Типологія кримінально-правового конфлікту дозволяє систематизувати знання про його структуру та динаміку, виявляти пріоритетні шляхи врегулювання та удосконалювати законодавчі й практичні механізми.

Таким чином, кримінально-правовий конфлікт слід розглядати як багатокомпонентне явище, що поєднує в собі соціальні, психологічні та правові аспекти.

Ключовим принципом, що лежить в основі альтернативних способів вирішення спорів, є концепція відновного правосуддя (restorative justice). Відновне правосуддя - це принципово новий підхід до реакції на злочин, який змінює фокус із покарання на відновлення шкоди, заподіяної злочинцем, та примирення сторін. Замість того, щоб просто карати правопорушника, відновне правосуддя прагне забезпечити справедливість шляхом взаємодії та діалогу між потерпілим, правопорушником та спільнотою. Його метою є не лише покарання винного, а й забезпечення повного відшкодування збитків потерпілому та ресоціалізація правопорушника. Відновне правосуддя визнає, що злочин шкодить не лише державі, а й конкретним людям і суспільним відносинам. Таким чином, альтернативні способи вирішення спорів, і особливо медіація, є не просто додатковими процедурами, а принципово новими інструментами, що дозволяють реалізувати цілі відновного правосуддя. Вони спрямовані на розв'язання первинного, соціального конфлікту, який залишається поза увагою традиційного судочинства.

Незважаючи на законодавче закріплення, імплементація альтернативних способів вирішення спорів в Україні все ще стикається з низкою проблем. Практика свідчить, що медіація може застосовуватися як на досудовому етапі кримінального провадження, так і під час судового розгляду. Примирення з потерпілим є одним із найважливіших елементів відновного правосуддя, що має потенціал для широкого застосування. Однак, розвиток альтернативних способів вирішення кримінально-правових спорів вимагає не лише вдосконалення законодавства, а й зміни правосвідомості як суспільства, так і фахівців.

Варто підкреслити, що альтернативні способи вирішення спорів мають велику кількість інструментів, які сторони можуть використовувати. Головним питанням, яке постає перед сторонами, є вибір процедури, її відповідність інтересам сторін та конкретній ситуації, яка склалась між учасниками [12].

Важливо також розуміти, що альтернативні способи вирішення спорів є не універсальним рішенням, яке замінює традиційне правосуддя, а доповнювальним інструментом. Якщо сторони конфлікту не можуть дійти згоди під час медіації або примирення, справа може бути передана до суду для розгляду в загальному порядку.

Висновки. Отже, кримінально-правовий конфлікт є складним багатостороннім явищем, яке не може бути зведене лише до формально-правових рамок. Еволюція наукових поглядів демонструє поступовий перехід від суто каральної до відновної парадигми правосуддя. Якщо раніше конфлікт розглядався переважно як протистояння особи із законом, то сьогодні він все частіше трактується як зіткнення інтересів усіх учасників, що вимагає комплексного соціально-правового вирішення.

На основі проведеного дослідження еволюції наукових підходів до поняття «кримінально-правовий конфлікт», аналізу сутності цього поняття та проведених класифікацій, можна запропонувати таке визначення: *кримінально-правовий конфлікт* - це соціально-правове явище, яке виникає внаслідок порушення особою кримінально-правових норм і характеризується зіткненням взаємовиключних інтересів різних суб'єктів, зокрема особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, потерпілого, держави та суспільства. Кримінально-правовий конфлікт охоплює не лише юридично оформлені відносини, а й соціальні, психологічні та моральні аспекти протистояння, проявляється у формі відкритих або прихованих суперечностей та вимагає застосування як державних, так і альтернативних механізмів врегулювання для досягнення справедливого результату.

Альтернативні способи вирішення спорів є не просто додатковими процедурами, а принципово новим підходом, заснованим на ідеях відновного правосуддя. Вони дозволяють ефективно розв'язати соціальну складову конфлікту, що залишається поза увагою традиційної судової системи. Медіація, як провідна форма АВС, є потужним інструментом, що забезпечує всебічне відновлення справедливості, надаючи переваги всім сторонам: потерпілому - компенсацію та сатисфакцію, правопорушнику - шанс на ресоціалізацію, а державі - економію ресурсів та підвищення ефективності правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Online Etymology Dictionary. (n.d.). Conflict. Retrieved from <https://www.etymonline.com/word/conflict>.
2. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970- 1980. URL: <https://sum11.com.ua/konflikt>.
3. Енциклопедія Сучасної України. Т. 14: «Кол» – «Кос» / Гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014 (3136 гасел, 2701 чорно-білих та 336 кольорових ілюстрацій, 14 карт). URL: <https://esu.com.ua>.
4. Філософський енциклопедичний словник. За ред. Шинкарука В.І. Київ: «Абрис», 2002. 751 с.
5. Конфліктологія: навчальний посібник. Герасіна Л.М., Требін М.П., Воднік В.Д. та ін. Харків: Право, 2012. 128 с.
6. Чумиков А.Н. Конфліктологія соціальних відносин як комплексна наукова дисципліна та практична спеціалізація. *Соціологічні дослідження*. 1997. № 7. С. 117–120.
7. Бобровик С. Правовий конфлікт: поняття, ознаки, природа та різновиди. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). 28-29 с.
8. Сенік О.М. Загальна теорія правового конфлікту: автореф. дис. канд. юрид. наук. Львів, 2013. 22 с.
9. Сіроткіна М.В. Теорія та практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. 497 с. URL: <https://elar.navy.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8cc216c9-18a1-4f3b-9883-acbd8103510b/content>.
10. Усатий Г.О. Теоретико-правові засади визначення сутності кримінально-правового конфлікту. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. URL: <http://lclaw.knu.ua/index.php/item/153-teoretyko-pravovi-zasady-vyznachennya-sutnosti-kryminalno-pravovoho-konfliktuusatyi-h-o>.
11. Про медіацію: закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
12. Швецова Л. Альтернативні способи вирішення спорів. *Вісник НААУ*. 14.04.2024. URL: <https://unba.org.ua/publications/8920-al-ternativni-sposobi-virishennya-sporiv.html>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 5.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026